

Oud-profwielerster Marijn de Vries deed onlangs in dagblad Trouw een boekje open over haar ervaringen met ongewenst seksueel gedrag in de sport. Ze reageerde op de onthullingen van een groeiend aantal oud-profvoetballers uit het Verenigd Koninkrijk over seksueel misbruik door trainers in hun jeugd. Hoe pakken we dit probleem aan?

Seksuele integriteit in de sport

**Esther van der Steeg
& Feline Platzer**

Tekeningen uit:
Sport, een spel met grenzen (ICES, 2014)

De Vries beschreef in haar column¹ naast het grensoverschrijdende gedrag ook haar aanvankelijke twijfels: 'Ik dacht: hij doet het niet expres. Het is gewoon onhandigheid. Ik twijfelde aan mezelf. Liet hem begaan, want ik wilde geen gedoe'.¹ Dergelijke twijfels klonken ook door in de onthullingen van (oud-)sporters over seksueel misbruik in verschillende sportcontexten in Nederland in een recente uitzending van het radioprogramma Argos.² Deze twijfels zijn kenmerkend voor sporters die seksueel grensoverschrijdend gedrag meemaken: het kan in hun ogen niet de bedoeling zijn, dus het is er niet, het ligt aan hen. Geen verzet, want dan krijg ik gedoe.

Seksuele integriteit

In dit artikel willen we een lans breken voor meer aandacht voor en vooral erkenning van seksueel gedrag en seksuele integriteit in de sportcontext. Want pas als we erkennen dat het hele continuüm van positief, gezond seksueel gedrag tot zeer ernstig grensoverschrijdend seksueel gedrag aanwezig is in de sport en dat elke sporter en professional daarop reageert vanuit zijn persoonlijke seksuele integriteit, pas dan kunnen we het gesprek voeren over seksueel gedrag en kunnen we zeggen 'Ho, stop, dit is over mijn (of

andermans) grens!' wanneer er seksuele grenzen worden overschreden.

Meldingen seksuele intimidatie

Van alle klachten die in de periode 2013-2015 werden gemeld bij het bestuur van een sportvereniging was drie procent een klacht over seksuele intimidatie. Dat percentage is al jaren stabiel.³ Je zou op basis van dit percentage kunnen zeggen, dat het goed gaat met de seksuele veiligheid in de sport. Maar dat is schone schijn. Want uit onderzoek blijkt dat één op de zes sporters seksueel grensoverschrijdend gedrag meemaakt, zowel tijdens sport op school⁴ als binnen de sportvereniging.⁵ Dit kan het gedrag van een medesporter of van een trainer zijn en kan fysiek (bijvoorbeeld ongewenste aanraking of aanranding) of niet-fysiek van aard zijn (bijvoorbeeld een bericht op social media, een seksueel getinte grap of opmerking, staren of gluren). Of gedrag seksueel grensoverschrijdend is, is aan de ontvanger. Ongewenst gedrag is altijd grensoverschrijdend. Het kan variëren van iemand die te dicht bij je komt staan tot aanranding of verkrachting.

Uit de verschillende studies blijkt dus een discrepantie tussen het aantal *meldingen* van seksuele intimidatie en het aantal mensen dat seksuele grensover-

Oproep

De auteurs zijn benieuwd of er good practices bestaan wat betreft de aandacht voor seksueel gedrag en seksuele integriteit binnen sportverenigingen en in de curricula van sportopleidingen, zoals CIOS, ALO en Sportkunde. Kent u voorbeelden? Geef ze dan a.u.b. aan hen door.

schrijding in de context van sport *ervaart*. Blijkbaar wordt er (veel) meer ervaren dan gemeld. De gevolgen hiervan zijn niet onderzocht, maar ze laten zich gemakkelijk raden: minder plezier in sport, sportuitval en – in een onbekend aantal gevallen – gekwetste en beschadigde (jonge) mensen, mogelijk voor de rest van hun leven. Reden genoeg om seksueel gedrag en seksuele integriteit in het kader van sport nader te bekijken. Overal waar in dit artikel ‘trainer’ staat, kan daarbij ook ‘coach’, ‘docent lichamelijke opvoeding’, ‘sportmasseur’, ‘sportfysiotherapeut’ etc. gelezen worden.

Afbeelding 1. Bij een groepshug na een gescoord punt raakt één van de spelers de borst van een medespeler aan. Zij vindt deze aanraking vervelend.⁸

Seksueel gedrag in de sport

Laten we even stilstaan bij seksueel gedrag op basis van vrijwilligheid en gelijkwaardigheid binnen een sportorganisatie, gedrag dat in het continuüm lijnrecht tegenover seksuele intimidatie staat. Denk bijvoorbeeld aan wederzijds flirten en elkaar versieren: bijna één op de tien stellen heeft elkaar ontmoet in de context van sport.⁶

We zijn ons er niet of nauwelijks van bewust dat niet-grensoverschrijdend, hierna te noemen gezond seksueel gedrag veel vaker aan de orde is in de sport dan grensoverschrijdend gedrag. Op zich is dat niet zo gek: in de sport kleedt men zich om, draagt men sportkleding die vaak weinig van het lichaam verhuult, wordt er gedoucht en raken mensen elkaar aan, bijvoorbeeld bij (groeps)hugs. Over gezond seksueel gedrag in de sportcontext hoor je nooit iemand en dat is een gemiste kans.

Want door gezond seksueel gedrag in de sportcontext te erkennen, te signaleren en te bespreken, kunnen we veel beter onze eigen grenzen en die van een ander herkennen. Wat voor de één over de grens is, is dat niet voor de ander. Denk aan een schuine grap, een flirterig whatsapp-berichtje, een uitdagende opmerking of een goedbedoeld

schouderklopje. De één voelt zich er onprettig en ongemakkelijk bij, de ander voelt zich gezien en bevestigd. Het ligt blijkbaar genuanceerd met aanraken en seksueel gedrag. Juist bij kinderen en jongeren, die nieuwsgierig zijn en experimenteren met gedrag en daarbij wel eens over grenzen gaan, ook over seksuele grenzen.

Vlaggensysteem

Om een onderscheid te kunnen maken tussen gezond en grensoverschrijdend seksueel gedrag kan het door Frans⁷ ontwikkelde Vlaggensysteem gehanteerd worden. Dit systeem hanteert zes criteria voor gezond seksueel gedrag, te weten:

- wederzijdse toestemming;
- vrijwilligheid;
- gelijkwaardigheid;
- passend gezien de leeftijd;
- passend gezien de context;
- zelfrespect.

Om de criteria te verduidelijken schetsen we een situatie uit de op het Vlaggensysteem gebaseerde methode ‘Sport, een spel met grenzen’.⁸ Een korfbalteam scoort een punt en zoekt elkaar op voor een groepshug (zie afbeelding 1). Daarbij wordt een borst van één van de speelsters aangeraakt door een medespeler. Ze vindt dit ge-

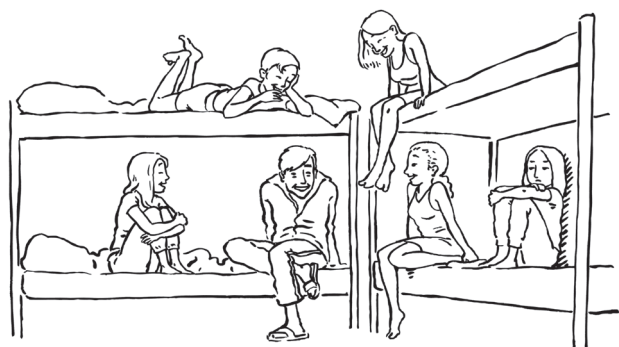
drag vervelend. We weten niet wat de bedoeling is van de aanraking, maar ongeacht de bedoeling is dit gedrag ongewenst en dus grensoverschrijdend, omdat het meisje het als zodanig ervaart en er geen toestemming voor heeft gegeven.

Ondanks dat dergelijk gedrag seksueel grensoverschrijdend is, wordt het meestal niet als seksuele intimidatie gemeld. Dit kan zijn omdat de betrokkene er geen ophef over wil maken, vanuit loyaliteit naar de plegger óf omdat het niet in haar hoofd opkomt. Ook

trainers sturen vaak niet aan op een melding. Dit is een mogelijke verklaring voor de discrepantie tussen gemeld en ervaren gedrag. Om de veiligheid te vergroten dienen trainers in staat te zijn dergelijk gedrag tussen sporters onderling te signaleren, er passend op te reageren en een klimaat te scheppen waarin de betrokkene zich durft uit te spreken tegen de plegger. Een andere situatie (zie afbeelding 2), nu met betrekking tot seksueel gedrag tussen een trainer en een sporter, ook afkomstig uit de methode ‘Sport, een spel met grenzen’.⁸ Tijdens een sportkamp of trainingskamp loopt de assistent-trainer elke avond net voor het licht uit gaat nog even binnen in de meisjesslaapkamer. Hij kan leuk vertellen en sommige meisjes (15 tot 17 jaar) krijgen er geen genoeg van. Enkele andere meisjes storen zich er echter aan en klagen dat ze niet genoeg tijd hebben om zich om te kleden. Ze doen hun verhaal bij de hoofdtrainer. Het is waarschijnlijk dat de bedoelingen van de assistent-trainer goed zijn. Hij vindt het gezellig bij de meiden op de slaapkamer. Maar de slaapkamer is op kamp de enige plek waar sporters een beetje privacy hebben. De trainer dient rekening te houden met de privacy van de meisjes, zodat zij zich ongestoord kunnen omkleden. Hier speelt ook de ongelijkwaardige positie van de assistent-trainer ten opzichte van de

meisjes een rol, zelfs al is het de tofste trainer en is het leeftijdsverschil niet zo groot. Hierdoor zou het goed kunnen dat één of meer meisjes wel degelijk bezwaar hebben, maar dit niet durven zeggen. De assistent-trainer dient zich hiervan bewust te zijn. Ook in deze situatie zullen de meisjes die bezwaar

midatie¹⁰, de bijscholing Herkennen en voorkomen van grensoverschrijdend gedrag (GOG)¹¹, de verplichte Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) voor trainers¹² en het registratiesysteem ontuchtplegers.^{3,13} Alleen het verplicht stellen van een VOG kan enigszins preventief werken, al zagen we in de

Afbeelding 2. Situatie tijdens een trainingskamp waarbij de assistent-trainer 's avonds nog even gezellig komt kletsen in de meisjessaapkamer. Enkele meisjes storen zich hier aan.⁸

voorbeelden dat ook mensen zonder kwade bedoelingen, lees jij en ik, grensoverschrijdend kunnen zijn. En juist die erkenning dat wij allemaal wel eens over de grens van een ander kunnen gaan, óók onbedoeld, dát is de kern van (seksuele) integriteit. Want met dat in ons achterhoofd

hebben tegen het gedrag van de assistent-trainer geen melding van seksuele intimidatie maken. Zo'n melding dekt de lading immers niet. Van intimidatie kun je hier echt niet spreken. Toch creëren dergelijke situaties onveiligheid en een ongemakkelijk gevoel bij sporters. Met mogelijk weer negatieve gevolgen.

Beleid seksuele intimidatie in de sport

Uit de bovengenoemde voorbeelden blijkt dat het dus genuanceerd ligt met seksueel gedrag in de sportcontext. En dat bij een grensoverschrijding het begrip seksuele intimidatie vaak de lading niet dekt, waardoor een melding vaak niet aan de orde is.

NOC*NSF maakt zich hard voor een veilig sportklimaat (VSK). Het voorkomen van seksuele intimidatie en het voorbereid zijn om adequaat te kunnen reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn onderdeel van het VSK-beleid. Tools, scholing en diensten die NOC*NSF daarvoor ontwikkeld heeft zijn het Vertrouwenspunt Sport⁹, de Toolkit Seksuele Inti-

midatie¹⁰, de bijscholing Herkennen en voorkomen van grensoverschrijdend gedrag (GOG)¹¹, de verplichte Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) voor trainers¹² en het registratiesysteem ontuchtplegers.^{3,13} Alleen het verplicht stellen van een VOG kan enigszins preventief werken, al zagen we in de voorbeelden dat ook mensen zonder kwade bedoelingen, lees jij en ik, grensoverschrijdend kunnen zijn. En juist die erkenning dat wij allemaal wel eens over de grens van een ander kunnen gaan, óók onbedoeld, dát is de kern van (seksuele) integriteit. Want met dat in ons achterhoofd zullen wij veel vaker bij een ander checken of het schouderklopje, de *hug* of het berichtje wel oké ontvangen is. Als we nu nog eens kijken naar de instrumenten van NOC*NSF om seksuele intimidatie tegen te gaan, dan blijken dat voornamelijk instrumenten die reactief kunnen worden ingezet, dus als de seksuele intimidatie al heeft plaats gevonden. Uitzondering zijn de bijscholing GOG en de VOG. Verder blijkt uit de VSK-monitor van 2015 dat slechts zeven procent van de verenigingsbestuurders op de hoogte is van de Toolkit Seksuele Intimidatie^{3,10}, dus waarschijnlijk wordt deze in de sport nauwelijks gehanteerd. Dan rijst de vraag: als de tools van NOC*NSF niet toereikend zijn in het daadwerkelijk voorkómen van seksuele grensoverschrijding, wat werkt dan wel? Ons voorstel is om niet alléén te focussen op seksuele intimidatie, maar op het gehele continuüm van seksueel gedrag en op het professionaliseren van de seksuele integriteit van trainers.

De seksuele integriteit van de trainer professionaliseren

Seksuele integriteit hebben we allemaal. Ieder van ons heeft in het leven boodschappen over seks gehoord, gelezen en gezien en dingen ervaren waardoor we onze normen en waarden over seksualiteit hebben gevormd. De één vindt praten over seks gênant, de ander is dat van huis uit gewend en doet het vrijelijk. Een volgend persoon is aanhalig en raakt mensen gemakkelijk aan, terwijl weer een ander fysiek meer op afstand blijft en een ander niet zomaar zal *huggen*. Wij pleiten ervoor dat trainers hun seksuele integriteit professionaliseren. Professionele seksuele integriteit kan gedefinieerd worden als het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en met die van degenen die aan jou (als trainer) worden toevertrouwd. In de twee eerder genoemde voorbeelden krijgt professionele seksuele integriteit de volgende invulling:

Situatie 1

De trainer spreekt de plegger er direct na de wedstrijd op aan (één op één, zodat de jongen geen gezichtsverlies lijdt) dat zijn gedrag niet oké is en hoe hij zich wel kan gedragen tijdens een groepshug. Hij zegt ook dat er gevolgen zullen zijn als het opnieuw gebeurt en staat erop dat de jongen zijn excuses maakt aan de betrokken speelster. De betrokkene wordt aangeemoedigd om dergelijk gedrag niet te tolereren – bij groepsknuffels worden borsten niet aangeraakt – en te melden bij de vertrouwenscontactpersoon of aan de plegger zelf. Dus weerbaarheid stimuleren en grenzen durven aangeven. Als je als trainer merkt dat meerdere jongens dit doen en het groepsgedrag wordt, dan moet het hele team die boodschap krijgen.⁸

Situatie 2

De hoofdtrainer maakt de assistent-trainer duidelijk dat zijn aanwezigheid op

de meisjesslaapkamer niet kan. Gezellig kletsen is prima, maar niet op hun slaapkamer. De privacy van de meisjes moet daar gegarandeerd worden. Een ontspanningsruimte is hiervoor beter geschikt. En naar de betrokken meiden: spoor ze aan om ook zelf te reageren richting de assistent-trainer. Ze mogen opkomen voor hun recht op privacy.⁸

Professionaliseringslag

Hoe zou zo'n professionaliseringslag er meer in het algemeen uit kunnen zien? Ten eerste dient de trainer zich van zijn eigen seksuele integriteit bewust te worden, om te kunnen erkennen dat zijn seksuele bagage invloed heeft op wát hij signaleert en hoe hij reageert op seksueel gedrag in de sportcontext. De volgende stap is het erkennen en herkennen van seksueel gedrag van sporters, van jong tot oud. Dit vereist kennis van de seksuele ontwikkeling van de doelgroep waarmee wordt gewerkt. Ten derde kan de trainer leren seksueel gedrag te duiden aan de hand van de eerder genoemde zes criteria voor seksuele integriteit uit het Vlaggensysteem.⁷ Vervolgens zou de trainer moeten leren passend te reageren op seksueel gedrag, zodat er geen schade wordt gedaan aan de betrokkenen. Passend wil zeggen: *niet* negeren of bagatelliseren van het gedrag, maar ook *niet* overdrijven van het gedrag of er te grote ophef over maken. Niet-passend reageren kan namelijk schadelijker zijn dan het betreffende gedrag op zich. Daarbij dient de trainer zich bewust te zijn van de ongelijkwaardige relatie die hij heeft met sporters, want sporters zijn in veel opzichten afhankelijk van hun trainer. Tenslotte leert de trainer seksualiteit bespreekbaar maken met sporters en hun ouders, met collega's en met het verenigingsbestuur. Want aan een veilig sportklimaat werken we samen.

Sport, een spel met grenzen

De methode 'Sport, een spel met gren-

zen'⁸ is een handig en goed bruikbaar instrument om de seksuele integriteit van trainers (en die van de sportvereniging als geheel) te professionaliseren. Daarbij is het nodig dat het onderwerp seksuele integriteit regelmatig geagendeerd en besproken wordt door trainers, coaches en bestuurders in sportverenigingen en met sporters. Daarnaast is aandacht voor (de criteria van) seksuele integriteit in het beleid en de omgangsregels van belang, omdat die functioneren als back-up voor de trainer en omdat ze sporters weerbaarder maken. In een veilig sportklimaat durft een sporter zich uit te spreken of zich op een non-verbale manier te verzetten tegen ongewenst gedrag. En dat verzet zou de trainer moeten opmerken, respecteren en zelfs aanmoedigen, waarop hij zijn gedrag aanpast of een andere passende actie onderneemt. In dergelijke situaties geven de genoemde zes criteria van seksuele integriteit de sporters, trainers en andere betrokkenen een 'taal' om het rationeel over seksueel (grensoverschrijdend) gedrag te hebben.

Conclusie

In het kader van het streven naar een veiliger sportklimaat mogen seksueel gedrag en het professionaliseren van de seksuele integriteit hoog op de agenda van sportverenigingen en -opleidingen komen te staan. Want seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sportcontext komt veel voor en wordt te vaak genegeerd, gebagatelliseerd of niet opgemerkt, ten koste van het plezier in en deelname aan sport voor velen. Geef sporters een heldere boodschap: ongewenst gedrag is, ongeacht de bedoeling ervan, nóóit oké. Zodat slachtoffers niet hoeven te twijfelen aan hun onbehaaglijke gevoel, maar direct aan de bel trekken.

Referenties

I. Vries M de (2016, 28 november). 'Misselijk van het machtsmisbruik'. *Trouw*. Geraadpleegd van <http://www.trouw.nl/tr/nl/4328/Opinie/>

[article/detail/4423743/2016/11/28/Misselijk-van-het-machtsmisbruik.dhtml](http://www.trouw.nl/tr/nl/4328/Opinie/article/detail/4423743/2016/11/28/Misselijk-van-het-machtsmisbruik.dhtml)

2. Roosmalen M van (2016, 12 november). Seksueel misbruik bij sportclubs (reportage). *Argos*, NPO Radio 1, VPRO. Geraadpleegd van <http://www.vpro.nl/argos/lees/transcripties/seksueel-misbruik-bij-sportclubs.html>

3. Romijn D, Kalmthout JV & Breedveld K (2015). *VSK monitor 2015. Voortgangsrapportage actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'*. Utrecht: Mulier Instituut.

4. Timmerman G, Bajema C & Bonink M (2002). *Seksuele intimidatie op school*. Assen: Van Gorcum.

5. Tolleneer J et al. (2014). *Eindrapport KU Leuven Overheidsopdracht Ethisch Verantwoord Sporten 2012-2014*. Gent: ICES.

6. CBS (2014). *Steeds vaker relatie via internet*. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2014/25/steeds-vaker-relatie-via-internet>

7. Frans E (2010). Seksueel gedrag van kinderen bespreekbaar stellen. Het Vlaggensysteem als pedagogische interventie. *Lief en Leed*, 4, 118-122.

8. Internationaal Centrum voor Ethiek in de Sport (2014). *Sport, een spel met grenzen. Omgaan met lichamelijk en seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport*. Gent: ICES.

9. NOC*NSF (2016). *Vertrouwenspunt Sport*. Geraadpleegd van <http://www.nocnsf.nl/vertrouwenspunt-sport>

10. NOC*NSF (2016). *Beleid seksuele intimidatie*. Geraadpleegd van <http://www.nocnsf.nl/seksuele-intimidatie>

11. NOC*NSF (2016). *Bijscholing voor trainers/coaches: Herkennen en voorkomen van grensoverschrijdend gedrag*. Geraadpleegd van <http://www.academievoorsportkader.nl/bijcholingen/herkennen-voorkomenvanseksuele-intimidatie>

12. NOC*NSF (2016). *De verklaring omtrent gedrag*. Geraadpleegd van <http://www.nocnsf.nl/vog>

Over de auteurs

Esther van der Steeg is gedragswetenschapper en consultant seksuele gezondheid NVVS. Ze doet onderzoek naar seksuele integriteit van professionals en geeft trainingen over het Vlaggensysteem en de methode 'Sport, een spel met grenzen'.

Feline Platzer is student algemene sociale wetenschappen aan de Universiteit Utrecht. In 2016 deed zij samen met student Roos Verhoeven onderzoek naar attitudes omtrent seksuele integriteit op de Calo, Hogeschool Windesheim, Zwolle. Voor meer informatie over Feline, zie www.platoresearch.nl. Reacties n.a.v. dit artikel graag mailen naar: info@seksuelegezondheidamersfoort.nl